

## MAHPERİ HUAND HATUN'UN SANDUKA KİTABESİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Hatice DEMİR<sup>1</sup>

### ÖZ

Bu makalede, Mahperi Huand Hatun'un Kayseri'deki külliyesinde yer alan türbesindeki sanduka kitabesi çalışılmıştır. Kitabede Mahperi Huand Hatun'a ithaf edilen sıfatların, dönemin sosyal-kültürel ve siyasal atmosferi içerisindeki yorumlaması yapılmıştır. Mahperi Huand Hatun'un yaptırmış olduğu yapılar içerisinde bir külliye, bir zaviye ve hanlar vardır. Yapılara ait kitabelerden günümüze gelebilenler arasında, Mahperi Huand Hatun'a özel bir gönderme vardır. Bu bağlamda, Anadolu Selçuklu Dönemi, diğer kadın bani yapı kitabeleri ile kıyaslandığında, baniye yapılan özel bir vurgu dikkat çeker. Bu sıfatlar arasında onun cömertliği, iyiliği, temizliği, iffetli ve adil olmasına atıflar vardır. Ayrıca kitabede; Hristiyanlar ve Müslümanlar için önemli olan Meryem ve Hatice'ye yapılan vurgu çalışmanın ana hatlarını oluşturmuştur. Değerlendirme bölümünde; Alâeddin Keykubad'ın üç eşinin baniliğini yapmış olduğu yapılarda yer alan kitabelerde banilere ithaf edilen sıfatlar karşılaştırılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Selçuklu, Mahperi Huand Hatun, Türbe, Kitabe

## THE THOUGHTS ON MAHPERİ HUAND HATUN'S CENOTAPH INSCRIPTION

### ABSTRACT

In this article, the cenotaph inscription of Mahperi Huand Hatun's tomb which is situated in her complex in Kayseri was studied. The titles in the inscriptions dedicated to Mahperi Huand Hatun were interpreted according to social, cultural and political atmosphere of the era. Mahperi Huand Hatun financed the construction of a complex, a zawiya and some caravansaries. There can be seen a special reference to Mahperi Huand Hatun among the building inscriptions which can come to our day. In this context, when compared to other inscriptions of buildings financed by female donors of Anatolian Seljuk period, a special emphasis for the donor is so considerable. Among these titles, we can see some references to her generosity, goodness, cleanliness, chastity and fairness. In addition to this, the reference made for Meryem and Hatice who are important names both for Christians and Muslims was the main point of the study. In the conclusion and evaluation part, the titles mentioned in the inscriptions of the buildings which were financed by the three wives of Alâeddin Keykubad were compared.

**Keywords:** Seljuk, Mahperi Huand Hatun, Tomb, Inscription

### Giriş

Sanat yapıtları; döneminin sosyal, siyasal ve kültürel hayatının somut göstergeleri olmaları adına önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda sanat toplumun ötesinde ve dışında değildir. Özellikle orta çağ sanatı bu noktada önemli bir yere sahiptir. Orta çağ devingen bir dönem olması nedeniyle yazılı kaynakların tahribatı ya da dikkate alınmaması gibi

<sup>1</sup> Dr. Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, [hdemir@kastamonu.edu.tr](mailto:hdemir@kastamonu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-5801-5841

Received/Geliş: 02/06/2020 Accepted/Kabul: 17/12/2020, Research Article/Araştırma Makalesi  
Cite as/Alıntı: Demir, H. (2020), "Mahperi Huand Hatun'un Sanduka Kitabesi Üzerine Düşünceler",  
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 4, s.301-314.

nedenlerden ötürü günümüze kısıtlı sayıda gelebilmiştir. Özellikle Anadolu'nun Selçuklu Dönemi için sanat yapıtları (mimari, süsleme, çeşitli el yazmaları ve küçük el sanatları) bilim insanlarına dönemin; sosyal, kültürel, siyasal hatta ekonomik yaşam koşulları hakkında bilgi vermesi ve araştırma yapma olanağı sunması adına önemlidir.

Örneğin, çalışma konusunu oluşturan Mahperi Huand Hatun ile ilgili kısıtlı bilgileri, yaptırmış olduğu yapıların kitabelerinden öğreniriz. Adının Huand ve sultan annesi olması gibi kimlik bilgilerinin yanı sıra kitabelerde kendisine ithaf edilen sıfatlar ile onun kişisel özelliklerine dair de fikir sahibi olmamız mümkündür. I. Alâeddin Keykubad'ın üç eşinden birisi olan Mahperi Huand Hatun ve diğer eşlerinin yaptırmış olduğu yapıların kitabelerinde de dönemin çalkantılı siyasi hayatına dair ipuçları bulmak mümkündür.

Çalışma kapsamında, üzerinde en çok durulacak nokta "*çağının Meryem'i*" ve "*zamanının Hatice'si*" ifadeleri olacaktır. Bu ifadeler, Anadolu Selçuklu Dönemi yapı kitabeleri üzerinde çok sık karşılaşılan göndermeler değildir. Mahperi Huand Hatun'un baniliğini üstlendiği halka açık yapılarda daha çok hayırseverlik yanına vurgu yapılırken, sadece kendine ait olan sanduka kitabesinde Meryem ve Hatice isimleri ve onlara ithaf edilen sıfatlara özel bir öykünme vardır. Mahperi Huand Hatun'un kendisine ait bir yapıda bu tercihinin nedenleri arasında sadece kişisel istekleri değil, onu bu tercihe hazırlayan geçmişi ve dönemin koşulları da etken olmalıdır. Bilindiği üzere Mahperi Huand Hatun'un bir Hıristiyan geçmişi vardır ve Meryem, her iki din (Hıristiyanlık ve İslamiyet) için kutsal bir yere sahiptir. Hatice de aynı şekilde Müslümanlar tarafından saygı duyulan, sevilen ve İslamiyet'te önemli bir yeri olan dinî bir isimdir.

Meryem, Mahperi Huand Hatun'un yetişmiş olduğu Akdeniz Bizans kültür çevresi için önemlidir. Kaldı ki "*çağının Meryem'i*" ifadesi de ilk kez Mahperi Huand Hatun tarafından kullanılan bir ifade de değildir. Bu bağlamda, sanduka kitabesinde bahsi geçen iki tarihî ve dinî figür Meryem ve Hatice'nin kitabede yer alması nedenleri arasında, Mahperi Huand Hatun'un yetişmiş olduğu Bizans kültür çevresinin Hıristiyan inancı ve ömrünün son günlerini geçirdiği İslam inancı etkisinin izleri aranmalıdır.

Diğer taraftan, Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Anadolu Selçuklu Dönemi yapı kitabeleri incelendiğinde; "*zamanının Hatice'si*" ifadesinin sadece Mahperi Huand Hatun'un sanduka kitabesinde yer aldığı gözlemlenir. Araştırmacı Blessing (2014, s. 494) ve Yalman (2017, s. 231); Mahperi Huand Hatun'un bu iki ismi seçmesinde, onların dinî ve tarihî değerinin etken olması üzerinde durur. Blessing; Meryem isminin seçimini Mahperi Huand Hatun'un geçmişine yani Hıristiyan kimliğine ve Hatice isminin seçimini ise Müslüman kimliğine yapılmış bir atıf olarak değerlendirir.

### **Mahperi Huand Hatun'un Kimliği ve Baniliği**

Mahperi Huand Hatun Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın (1220-1237) eşi ve Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) annesidir. Keykubad'ın üç eşinden ilki olan Mahperi Huand Hatun, Alanya/Kalonoros Beyi Kir Vard'ın kızıdır. Kir Vard'ın etnik kökeninin Rum ya da Ermeni olduğu şeklinde görüşler mevcuttur (Cahen, 2001, s. 53; Du Cange, 1826, s. 289-91; Esterâbâdî, 2014, s. 55; Hacıgökmen, 2012, s. 113-114; Kaymaz, 2014, s. 25; Sempad t.y. s. 645; Turan, 2010, s. 357).

Huand Hatun'un baniliğini üstlenmiş olduğu yapılar; Kayseri Huand Hatun Külliyesi (1238), Şeyh Turesan Zaviyesi, Tokat-Zile yolu, Pazar ilçesi Hatun Hanı (1238-

39), Yozgat Akdağmadeni Karamağara Çiçinli Sultan Hanı (1239). Bunlara ek olarak, Kayseri-Amasya yakınındaki Çekereksu, Sivas-Tokat karayolu Artova civarındaki Tahtoba, Sivas-Amasya karayolu Yıldızeli ilçesindeki Çiftlik Han ve Pazar-Tokat karayolu Sungurköy'deki İbibse hanlarının da banisi olduğu düşünülmektedir (Cunbur, 1996, s. 610-612; Çam, 2019, s. 73-84; Çayırdağ, 1980, s. 275; Durukan, 1998, s.16-18; Durukan, 2019, s. 27; Erdmann, 1961, s. 205).

### **Mahperi Huand Hatun'un Baniliğini Yapmış Olduğu Yapılara Ait Kitabelerdeki Sıfatları**

Tablo 1 incelendiğinde, Anadolu Selçuklu Dönemi yapı kitabelerinde adı geçen kadınlar içerisinde, en çok övgü dolu sıfatların ithaf edildiği isim, Mahperi Huand Hatun'dur. Mahperi Huand Hatun'un yaptırmış olduğu yapılardaki kitabelerde yer alan sıfatlara bakıldığında, Selçuklu sarayında sultana çocuk doğurmuş kadınlara verilen bir unvan olan "*saffetü'd-dünya ve'd-din*" in tüm kitabelerde yer aldığı gözlemlenir (Redford, 2013 s. 155; Uzunçarşılı, 1984, s. 61). Bu unvanlara ek olarak, karakterini tanımlayıcı sıfatlardan; *temiz, iffetli ve hayırsever* gibi sıfatlar da yine kitabelerde en çok tekrarlanan sıfatlardır. Bunların dışında, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, "*çağının Meryem'i*" ve "*zamanının Hatice'si*" şeklinde ifade kullanan bir bani olması ile de ayrı bir yere sahiptir.

### **Mahperi Huand Hatun'a ait Sanduka Kitabesindeki "*Çağının Meryem'i*" İfadesi**

Giriş bölümünde de ele alındığı gibi, Mahperi Huand Hatun'a ait sanduka kitabesinde yer alan "*çağının Meryem'i*" ifadesi, onun Hristiyan geçmişi kapsamında ele alınmalıdır. Mahperi Huand Hatun'un yaşamış olduğu Bizans Dönemi Akdeniz kültür çevresindeki Hristiyan inancı içerisinde, Meryem çok önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, Mahperi Huand Hatun'un yetişmiş olduğu Kalonoros/Alanya ve Attaleia/Antalya bölgelerindeki Hristiyan dini odaklı kültür ortamındaki Meryem inancına bakmak gerekmektedir.

Attaleia/Antalya'da yer alan ve metropolitlik kilisesi olarak da hizmet veren Cumanun Camii'nin Bizans Dönemi'ndeki adlarından birisi, Meryem'e adanan en önemli sıfatlardan Panagia'dır (Hellenkemper ve Hild, 2004, s. 326). Bu kilisede muhafaza edilmiş olan mucizevi bir Meryem ikonası, Meryem'e olan inancın önemini anlatması adına önemlidir. İkona ile ilgili bilgi, Atos Dağı Dionysiou Manastırı'nda muhafaza edilen 268 No.lu Kodeks'te yer almaktadır. Bizans İmparatoru I. Theodosius'un (347-395) eşi İmparatoriçe Flacilla/Plakilla, kiliseye Meryem'e ait bir himap/himation hediye etmiştir. Mucizevi olduğuna inanılan bu ikonanın adı "*El Değmemiş Theotokos*" ya da "*Mısırlı Tanrı Anası*" şeklindedir (Kalas, 2008, s. 65-66). Bölge halkı çağlar boyunca, bu ikonanın kendilerini himaye ettiğine inanmıştır. Örneğin, 1923 tarihinde başlayan mübadele ile Antalya'dan Atina'ya göç eden isimlerden, Rum Pehlivanidis /Πεγλιβανίδης (1989); *Antalya ve Antalyalılar* adlı kitabında bu konuya değinir. *Theotokos Panagia Kykkos* olarak bilinen bu ikonanın, Kıbrıs Kykkos Manastırı'nda yer alan ve Aziz Luka tarafından üretilen mucizevi *Theotokos Panagia Kykkos* ikonasının bir kopyası olduğunu söyler ve mübadele günlerinde, kendileri ile birlikte Atina'ya götürdüklerini ve orada ikonaya ithafen bir kilise yaptıklarını belirtir. Görüldüğü üzere, Mahperi Huand Hatun'un Hristiyan geçmişinin geçtiği, Akdeniz kültür çevresinde oldukça güçlü bir Meryem inancı vardır.



**Şekil 1.** Kayseri Mahperi Huand Külliyesi, Mahperi Huand Hatun Türbesi İçerisinde Yer Alan Sanduka Kitabesi (Turgut, 2015, s. 173).

Mahperi Huand Hatun'dan önce de Bizans toplumunda çeşitli isimler tarafından “*çağının Meryem'i*” unvanının kullanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Bizans toplumunda özellikle aristokrat ve saray kökenli kadınların, Meryem'e özel bir öykünmesi söz konusudur. Bu kadınlar içerisinde, Attaleia/Antalya metropolitlik kilisesine Meryem ikonasını bağışlayanlardan birisinin de içlerinde olduğu Theodosius Hanedanlığı kadınlarının özel bir yeri vardır.

Hiç kuşkusuz ki Theodosius Hanedanlığı kadınlarından, Meryem ile en çok özdeşleşen isim Pulkeria'dır. Pulkeria da kendisini “*çağının Meryem'i*” olarak ilan etmiş ve bekâretini de Meryem'e ithafen adamıştır (Limberis, 1994, s. 49). Mahperi Huand Hatun'un da gençlik yıllarını Meryem kültürünün yoğun yaşandığı Akdeniz bölgesinde bir Hıristiyan olarak geçirmiş olduğu hesaba katılırsa, kendisini “*çağının Meryem'i*” olarak ifade etmesinde, kendinden önceki Bizans soylu kadınlarının ve özellikle Pulkeria'nın önemli bir etkisi olmalıdır.

Pulkeria'nın, Meryem'e olan bu inancında, ruhani babası Attikus'un da büyük etkisi vardır. Attikus'un “*Bekâret Tezi*” isminde bir çalışmasının olduğu bilinir ve bu konumuz ile yakından ilgilidir (Holum, 1981, s. 139-140). Pulkeria'nın, *Sebaste'nin 40 Şehitleri*'ne ait röliklere karşı da özel bir ilgisi olduğu bilinmektedir (Foster, 2008, s. 62). Bu bağlamda, Attikus'un orta çağda bir Ermenistan bölgesi olan Sebaste'de doğmuş olması konumuzla bağlantılıdır; çünkü Meryem kültürünün çok güçlü hissedildiği bölgelerden birisi de Sebaste/Sivas'tır. Mahperi Huand Hatun'un da Selçuklu yıllarının çoğunluğu Sebaste'ye yakın Kayseri'de geçmiştir. Ayrıca bölgede Meryem inancının güçlü olması noktasında Kapadokya kilise babalarının da etkisi büyüktür.

**Tablo 1.** Anadolu Selçuklu Dönemi Kadın Banilerin Adının Geçtiği Kitabelerdeki Sıfatlar

Baninin Adı	Sosyal Statüsü	Etnisitesi/Kökenu	Yaptırdığı eser/ler	Tarihi	Kitabede Geçen Sıfatlar
Sanavber Atika Hatun	Sultan II. Kılıçarslan'ın Azatlı Cariyesi	Rum olması muhtemel	Konya-İlgın Deddiği Sultan Tekkesi	1180	Azatlı Cariye, dinine bağlı, Allah'tan korkan, din ve dünyanın sevgisini kazanmış, dünya kadınlarının şereflişi
Devlet Raziye Hatun	Danişment Yağıbasan'ın oğlu Muzafferettin Mahmut'un kızı/ I. Gıyaseddin Keyhüsrev ya da I. İzzeddin Keykavus'un eşi	Selçuklu	-Konya Hatuniye Mescidi -Konya Kadın Hanı	1230 1225	-Kitabede baniye atfı yoktur -Mahmut Kızı Raziye Hatun
İsmetü'd-Dünya ve'd-din	II. Kılıçarslan'ın oğlu Erzurum Meliki Tuğrul Şah'ın kızı ve I. Alâeddin Keykubat'ın eşi	Selçuklu	Uluborlu Ulu/Alâeddin Camii	1231-1232	İsmetü'd-dünya ve'd-din, İslam'ın ve Müslümanların safveti, dünya ve dinin berraklığı
Gülümsen/r Hatun	Saray Mabeyncisi Ramazanü'l Hâcib'in kızı	Selçuklu	Kütahya Yoncalı Ilıca Hamamı	1233	Ramazan Hacıp kızı Gülümsen/r Hatun
Mahperi Huand Hatun	I. Alâeddin Keykubat'ın eşi/II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi	Ermeni ya da Rum	Kayseri Huand Hatun Külliyesi Tokat Pazar Mahperi Huand Hatun kervansaray Yozgat-Saraykent Çınçınlı Sultan Hanı	1238 1239	- safvetü'd-dünya ve'd-din, hayrat sahibi din ve dünyanın temiz, dindar ve bilge kraliçesi (Cami Batu Taçkapı Kitabesi), - safvetü'd-dünya ve'd-din, din ve dünyanın temiz ulu kraliçesi (Cami Doğu Taçkapı Kitabesi), - safvetü'd-dünya ve'd-din, namuslu, saadetli, şehide, takva sahibi, ibadet ehli, dindar, mücadeleci, korunmuş (günahsız), adalet sahibi, dünyada kadınların sultanı, iffetli, temiz, çağının Meryem'i, zamanının Hatice'si, maruf dost, binlerce mal sadaka veren, din ve dünyanın yüz akı, hanım (kadın), hanımefendi (Huand Hatun'a ait türbe sanduka kitâbesi) - safvetü'd-dünya ve'd-din, validetü's-sultanü's-selatin (ana giriş taçkapı kitâbesi), -safvetü'd-dünya ve'd-din el- melike el- kebire el- adile safvet el-dünya vel-

			Yozgat-Örencik Köyü	1239-1240	din melike el hatun, Validetü's-sultanî's –selatin (Han kapalı bölüm kitâbesi), -safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn, Allah, âlim, adil, dinin ve dünyanın yüz akı, Allah'ın rahmeti ve affına muhtaç, valideler arasında hayrat veren sultanlar sultanı -safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn, Melike, büyük, dinin ve dünyanın yüz akı, Allah'ın rahmeti ve affına muhtaç, valideler arasında hayrat veren sultanlar sultanı -safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn
Melike Adile'nin Kızları (Melike Adile Adına)	I. Alâeddin Keykubat ve Melike Adile'nin kızları, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşleri	Selçuklu-Eyyubî	Çifte Kümbet	1247	İsmet El dünya ved-dîn, mutlu Melike, şehide, bilge, dindar, din ve dünyanın iffetlisi, İslam ve Müslümanların temiz kadını, iki âlemde kadınların hanımı, zamanın Zübeyde'si, övünç kaynağının sahibi, ahiret ve dünyanın hatunu, bereket (bolluk) ve iyilikseverliğin kaynağı, kraliçelerin kraliçesi, adaletli Melik Eyyüb oğlu Ebu Bekir'in kızı
Elti Hatun	II. Süleyman Şah'ın torunu	Selçuklu	Tunceli-Mazgirt'te Elti Hatun Külliyesi	1252	Süleyman Şah'ın (oğlu Melik) Ahmet (Şah'ın) kızı dinin ve dünyanın kerimesi Elti Hatun
Adı Bilinmiyor	Mengücekoğulları'ndan Melik Muzafferüddin Muhammed'in hareminden bir kadın	Mengücekoğulları	Kırşehir Melik Gazi Türbesi	13. yüzyıl sonu	Melik Muzafferü'd-dinin harem ehlinde Allah'ın rahmetine muhtaç kulu (cariyesi)
Sivasti Hatun	Anadolu Selçuklu elçilerinden Göçer Aslan oğlu Nasrullah'ın eşi	Selçuklu	Kayseri-Develi Ulu Camii	1282	Allah'ın rahmetine muhtaç zaif kulu Göçer Arslan oğlu Nasrullah ve Allah'ın rahmetine muhtaç zaif cariyesi(kulu) Sa'ad kızı Sivasti
Umara Karaçay (Karaani) Hatun		Selçuklu	Nevşehir Gülşehir İlçesi Camii	1293	Herhangi bir sıfat yoktur. Sadece isim verilmiştir.
Hand Fatma Hatun	II. İzzettin Keykavus'un kızı	Selçuklu	Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi-Zaviyesi-	1300	Al-i Selçuk'tan Keykavus ibn-i Keyhüsrev haremî ve kerimesi Fatma ve süt

			Darülhuffazı ve Türbesi		
Gevher Nesibe Hatun (Adına yapı yapılanlardan)	II. Kılıçaslan'ın kızı ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kız kardeşi	Selçuklu	Adına yapılan eser) Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası	1205	el-melike, ismet-ed dünya ved-din
Fatma Hatun	Kimliği bilinmiyor	Bilinmiyor	(Adına yapılan eser) Kırşehir Fatma Hatun Türbesi	1287	mazlume, merhume saide, şehide Abdullah kızı Fatma
Atsız Elti Hatun	Danişmend ailesinden Yağıbasan oğlu Mahmut'un kızı	Selçuklu	(Onarım yaptırdığı eser) Kayseri Kölük Cami	1210	Tanrı'nın en zaif kullarından iffetli kadın Yağıbasan oğlu Mahmud kızı Atsız (Atsız) Elti
Safvetü'd-dünya ved-din	Bilinmiyor	Bilinmiyor	(Adının geçtiği eser) Tokat ebu's Şems Hankahı	1288	safveti'dünya ved-din, melike-i muazzama
Selçuki Hatun	IV. Kılıçaslan'ın Fatma Hatun'dan olan kızı, Moğol Hükümdarı Abaga Han'ın oğlu Argun Han'ın eşi	Selçuklu	(Adının geçtiği eser) Tokat Halef Sultan Gazi Tekkesi	1292	Din ve dünyanın ulusu Kılıç Arslan kızı Selçuki Huand
Muineddin Pervane'nin kızı	Muineddin Pervane'nin kızı	Selçuklu	(Adının geçtiği eser) Tokat Sümbül Baba Zaviyesi	1292	Emir Muineddin Pervane'nin Allah ona rahmet eylesin. - kızı din ve dünyanın seçilmiş anne ve babası tarafıyla nesebi temiz, keremli, pak, yüce hatun

Mahperi Huand Hatun'a ait sanduka kitabesinde; *temiz, iffetli, kadınların sultanı, dinin ve dünyanın yüz akı* gibi sıfatların, Meryem'e ithaf edilen övgü dolu unvanlar ile benzerlik gösterdiği gözlemlenir. Bu övgü dolu sıfatları, Hıristiyan inancı kapsamında Meryem'e ithaf edilen çeşitli hymnoslarda görmek mümkündür.

Bu hymnoslardan en önemlisi *Akathist(os)'tur*. Anonim bir hymnos olan *Akathist(os); Meryem'e Müjde ve Tanrı'nın Enkarne Olma* teması üzerine kuruludur. 6. yüzyılda Romanos, 8. yüzyılda Patrik Germanos ve Patrik Sergios tarafından eklentilerle günümüze gelebilen hymnos, Meryem'in *temizliği, bekâreti, iffetli* olması gibi birçok yüceltici sıfatlar içermektedir (Addison, 2010, s. 2-6; Cameron, 2000, s. 13-14; Demir, 2018, s. 96-97; Kimball, 2010, s. 176; Peltomaa, 2011, s. 109-110).

Hymnosta;

“...Neşelen, Tanrı'ya giden yolun cennet merdiveni, Neşelen, çünkü sen insanlık ile cennet arasındaki boşluğu dokudun...”, “...Neşelen, çünkü tüm dünya cennet ile sevindi. Neşelen, çünkü sen dünyayı ve cenneti birlikte söyledin...”, “Neşelen, inananların zihninin en temiz rehberi. Neşelen, dünya ve insanların en saf/masum neşesi...” (Addison, 2010, s. 11, 15, 17).

Meryem'in temizliği ve cennet ve dünya arasındaki arabulucu olmasına ithaflar vardır.

Bunun dışında özellikle Hıristiyanlığın ilk 5 yüzyılında gelişen Meryem ile ilgili dogmalardan birisi, onun “*Kirletilmemiş Olma*” inancı üzerine kuruludur. Bu bağlamda, Meryem’e ithaf edilen “*Kirletilmemiş Olma*” inancını çeşitli kilise babaları da desteklemiştir (Cameron, 2000, s. 5-6; Demir, 2018, s. 71-72; Jolly, 2012, s. 37-43).

Diğer taraftan, Mahperi Huand Hatun’un türbesinin, daha önce bir Hıristiyan mabedi üzerine inşa edildiği ve Aziz Hovhannes/Yohannes, Hoven, Khwand, Georgios ya da Vaftizci Yahya’ya ithaf edilmiş olabileceği hususunda savları olan araştırmacılar vardır (Karamağaralı, 1973, s. 209; Yalman, 2017, s. 240). Erken Bizans Dönemi’nde, bir dinî yapının, özellikle manastır kilise yapılarının kurucu azizlerinin isimleri ile anılması bir gelenektir. Çalışma konusu ile bağlantılı Alanya’ya yakınlığı ile bilinen Likya bölgesi manastır yapılanması içerisinde, rölikler ve aziz mezarları için tahsis edilen bir kutsal alanın varlığı bu görüşü desteklemektedir (Niewöhner, 2017, s. 124). Mahperi Huand Hatun’un çocukluk yıllarının geçtiği Alanya’da, dinî yapılanmanın önemli olduğu günümüze gelen yapılardan da anlaşılabilir. Bu dinî yapılardan kısmen günümüze gelebilenler; Eski Kilise, Arap Evliya Şapeli ve bir manastır şapeli olan Cilvardo Burnu Şapeli’dir (Konyalı, 1946, s. 38; Rott, 1908, s. 72; Özcan, 2004, s. 68-72).

Yukarıda da değinildiği gibi, Huand Hatun Türbesi’nin yerinde daha önce bir Hıristiyan dini yapısının olduğu ve muhtemel isimlerinden birinin de Aziz Georgios olduğu iddia edilmektedir. Aziz Georgios, Orta çağ Anadolu’sunda hem Hıristiyanlar hem Müslümanlar tarafından saygı duyulan bir azizdir ve Mahperi Huand Hatun bu geleneğe aşina olmalıdır. Çocukluğunun geçtiği, Alanya İçkale Kilisesi’nin de Aziz Georgios ya da Vaftizci Yahya’ya adandığına dair bilgiler mevcuttur (Hellenkemper ve Hild, 2004, s. 590; Palaz, 2010, s. 51, 71). Alanya kalesinde günümüze gelebilmiş bir başka Bizans Dönemi kilisesi Arap Evliyası Şapeli olarak bilinmektedir. Araştırmacı Konyalı (1947, s. 310-311); bu kilisenin de Aya Yorgi/Georgios’a adanmış olmasından bahseder. Kilisenin, Selçuklu Dönemi’nde mescide çevrildiğine dair bilgiler mevcuttur (Lloyd ve Rice, 1989, s. 40-41; Özcan, 2004, s. 69-70). Bu bağlamda, her iki din için kutsal sayılan isimlere ait Hıristiyan dini yapılarının, Türk döneminde Müslüman yapılarına dönüştürülmesi geleneği, yukarıda belirtildiği üzere, Mahperi Huand Hatun’un türbesi için ilk değildir. Bu bağlamda, türbe içerisindeki Mahperi Huand Hatun’a ait sandukada, Meryem’in adının geçmesi her iki inanç için kilit taşı olma niteliği taşımaktadır.

Diğer taraftan, İbn Bibi, Kir Vard’ın kaleyi Türklere teslim etmesini anlatılırken (1996, s. 266-267); “...onu duyan büyükler ve ilim peşinde koşan keşişler (caselikan) akın akın, grup grup aşağıya indiler...” ifadesini kullanmıştır. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere, Mahperi Huand Hatun’un hayatının erken dönemlerini geçirdiği Alanya kalesinde, önemli bir Hıristiyan dini yapılanmasının varlığından bahsedilebilir. Dolayısıyla, Aziz Georgios’a ithaf edilmiş yapıların, Kayseri’de de devam etme olasılığı yüksektir. Sonuç olarak, Bizans toplumunda gözlemlenen, aziz ve kutsal isimlere ait rölik inancı ve onlara ithafen yapılmış dinî yapılar geleneğinin, Türk döneminde de benzer bir gelenek ile Mahperi Huand Hatun Külliyesi türbesi ile devam ettiği söylenebilir.

#### **Mahperi Huand Hatun’un Hatice’ye Gönderme Yapması**

Mahperi Huand Hatun’un sanduka kitabesinde gönderme yaptığı diğer önemli bir isim, Hatice’dir. Hatice; İslam inancında, Hz. Muhammed’in eşi olmasının yanında, ilk Müslüman olması adına da önemli bir yere sahiptir. Hz. Hatice, Beni-Zühre



(Zühreoğulları) ismiyle anılan ve misafirperverliği ve cömertliği ile tanınan bir Arap kabilesine mensuptur (Bâkır Şerif el-Kureşî, 2014, s. 1).

Konumuz ile bağlantılı olarak, Mahperi Huand Hatun'un sanduka kitabesinde bahsi geçen sıfatlar ile benzerliği bakımından Hatice'ye ithaf edilen sıfatlar şunlardır; “*temiz kadın*” anlamına gelen “*et-Tâhire*” (<https://islamansiklopedisi.org.tr/hatice>), ticaret yapmasından dolayı “*Tacire*”, Hz. Muhammed'e bağlılığı nedeniyle “*güvenilir*” anlamına gelen “*es-Siddika*” (Kılıç, 2015, s. 40-41), “*iffetli*” anlamına gelen “*el-İffe*” ve “*yüce zât*” anlamına gelen *Sümuvvu'z-zât*” (Bâkır Şerif el-Kureşî, 2014, s. 21).

### Değerlendirme ve Sonuç

Anadolu Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın (1219-1237); Kalonoros beyi Kir Vard'ın kızı Mahperi Huand Hatun, Mısır ve Şam Eyyübileri'nden, Melikü'l-Kâmil Muhammed'in oğlu Melikü'l Adil'in kızı Melike Adile ve amcası Elbistan ve Erzurum meliki Muğiseddin Tuğrul-şâh'ın kızı ile olmak üzere üç evlilik yapmış olduğu bilinmektedir (Dertli, 2014, s. 56-60).

Üç kadın içerisinde; en çok yapıya banilik yapan Mahperi Huand Hatun'dur. Muğiseddin Tuğrul-şâh'ın kızı Uluborlu Ulu Camii'ni kendi parası ile yaptırırken (Redford, 2013, s. 153), Melike Adile'nin kızları ise, annelerinin ölümü sonrasında kendisi adına Çifte/Melike Adile Kümbeti'ni yaptırmışlardır (Akşit, 2002, s. 243; Edhem, 1982, s. 108-110).

Muğiseddin Tuğrul-şâh'ın kızının yaptırmış olduğu Uluborlu Ulu Camii kitabesinde kendisine ithafen geçen sıfatlar; “*İsmeti'd-dünya ve'd-din*”, “*İslam'ın ve Müslümanların safveti*”, “*dünya ve dinin berraklığı*” şeklindedir. Ayrıca, kitabede camiyi kendi parası ile yaptırmış olmasına özel bir vurgu vardır (Eastmond, 2010, s. 80; Redford, 2013, s. 152-154).

Melike Adile'nin kızlarının yaptırmış olduğu türbe kitabesinde, anneleri için ithaf ettikleri sıfatlar; “*İsmet el dünya ved-din*”, “*mutlu melike*”, “*şehide*”, “*bilge*”, “*dindar*”, “*din ve dünyanın iffetlisi*”, “*İslam ve Müslümanların temiz kadını*”, “*iki âlemde kadınların hanımı*”, “*zamanın Zübeydesi*”, “*övinç kaynağının sahibi*”, “*ahiret ve dünyanın hatunu*”, “*bereket (bolluk) ve iyilikseverliğin kaynağı*”, “*kraliçelerin kraliçesi*”, “*adaletli Melik Eyyüb oğlu Ebu Bekir'in kızı*” şeklindedir (Bekmez, 2016, s. 87-88).

Çalışma konusunu oluşturan Mahperi Huand Hatun'un sanduka kitabesinde kendisine ithaf edilen sıfatlar ise şu şekildedir; “*safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn, namuslu, saadetli, şehide, takva sahibi, ibadet ehli, dindar, mücadeleci, korunmuş (günahsız), adalet sahibi, dünyada kadınların sultanı, iffetli, temiz, çağının Meryemi, zamanının Hatice'si, maruf dost, binlerce mal sadaka veren, din ve dünyanın yüz akı, hanım (kadın), hanımefendi.*” (Edhem, 1982, s. 92).

Anadolu Selçuklu dönemi gelenekleri gereğince; saray kökenli Melike Adile ve Muğiseddin Tuğrul-şâh'ın kızının isminin geçtiği kitabelerde; “*ismetü'd-dunya ve'd-din*” unvanı kullanılırken, Mahperi Huand Hatun'un baniliğini üstlendiği tüm yapılarında, sultana çocuk vermiş kadınların kullandığı “*safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn*” unvanı yer almıştır (Redford, 2013, s. 155; Uzunçarşılı, 1984, s. 61). *Temiz ve iffetli olma* her üç kadına ithaf edilen sıfatlar arasındadır.

Kadınlardan; Muğiseddin Tuğrul-şâh'ın kızının, kitabede kendisi için seçtiği sıfatlarda mütevazı bir eğilim göstermesi ve övgü dolu sıfatların daha çok soyu/seceresine

yönelik olması dikkat çeker. Diğer taraftan kitabelerde, sultana erkek evlat veren iki kadına (Mahperi Huand Hatun ve Melike Adile) ithaf edilen sıfatlarda, benzerlik ve abartı vardır. Bunun nedenleri arasında, dönemin en önemli siyasi sorunlarından birisi olarak bilinen iki kadının oğullarının saltanat varisliği sorunu aranmalıdır.

Bilindiği üzere, I. Alâeddin Keykubad sağlığında, Melike Adile'den olma küçük oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı tahta varis olarak göstermiş ancak ani ölümü üzerine, yerine Mahperi Huand Hatun'dan olma büyük oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçmiştir (Akşit, 2002, s. 240; Turan, 2010, s. 423-424). Boğularak öldürülen Melike Adile'nin, kızları da sürgüne gönderilmiştir (Akşit, 2002, s. 242-243). Konu kapsamı ile bağlantılı olarak, sürgün dönüşü annelerine ithafen yaptıkları kümbette geçen "*zamanının Zübeyde'si*" ifadesi üzerinde durmak gerekir. Çünkü Tablo 1'de de görüldüğü gibi, Anadolu Selçuklu dönemi yapı kitabelerinde ismi geçen kadınlara ithaf edilen sıfatlar incelendiğinde, Mahperi Huand Hatun'dan sonra Melike Adile'nin türbe kitabesinde tarihî bir isme referansta bulunmuş olması dikkate değerdir. Bu bağlamda, Melike Adile'nin kızlarının annelerini Zübeyde'ye benzetmeye ya da başka bir deyişle özdeşleştirmeye çalışması nedenine cevap ancak Zübeyde'nin şahsi ve tarihî kimliği üzerinde bir inceleme yaparak bulunabilir.

Melike Adile; Mısır ve Şam Eyyübîleri'nden, Melikü'l-Kâmil Muhammed'in oğlu Melikü'l Adil'in kızıdır (Edhem, 1982, s. 110). Bu bağlamda, Melike Adile hem saray kökenli hem de soylu bir tarihî figür olarak karşımıza çıkar. Çalışma konusu kapsamında, Melike Adile'nin ilişkilendirildiği Zübeyde, hem tarihî hem de dinî bir isim olması adına önemlidir. Hâşimî / Abbâsî soyundan tek halife (Muhammed Emîn) doğuran kadın olarak bilinen Zübeyde'nin dedesi Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr'dur. Aynı zamanda Abbâsî halifelerinden Hârûnürreşid'in de eşidir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/zubeyde-bint-cafer>). Abbâsî hanedanlığı zamanında, Zübeyde'nin oğlu Muhammed Emîn ve Hârûnürreşid'in Fars kökenli diğer oğlu Me'mûn'un halifelğe varis gösterilmesi konusunda yaşananlar kısmen de olsa Melike Adile-oğlu İzzeddin Kılıç Arslan ve Mahperi Huand Hatun-oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev arasında yaşanan saltanat veraseti sorununa benzemektedir.

Hârûnürreşid'in, Fars kökenli oğlu Me'mûn'u kendinden sonra halife olarak seçmesinin aksine, Hâşimî soyundan Muhammed Emîn sıralamada ilk halife olmuştur. Bu bağlamda, araştırmacı Akşit'in (2002, s. 239-245); Melike Adile türbe kitabesinden yola çıkarak dönemin siyasi çalkantılı hayatına dair belirtmiş olduğu görüşlerini desteklemektedir. Kitabelerde; dönemin veraset kökenli siyasi bunalımı açıkça görülmektedir. Melike Adile'nin türbe kitabesinde yer alan "*zamanının Zübeyde'si*" ifadesi, kendisinin de Zübeyde gibi soylu bir geçmişe ve Zübeyde'nin sahip olduğu karakteristik niteliklere sahip olmasına dair bir gönderme niteliğindedir. Zira Zübeyde hem soylu bir kadın hem de yapmış olduğu hayırseverlikleri ile tanınmaktadır (İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, s. 189-190).

Araştırmacı Blessing (2014, s. 492-494); konuya farklı bir açıdan yaklaşır. Eyyübîler'in Halep ve Dımaşk kolu hükümdarı (1236-1260) el-Melikü'n-Nâsır'ın babaannesi Dayfe Hatun'un Halep'te yaptırmış olduğu El Firdevs Medresesi kitabesinde geçen *iffetli*, *dindar* gibi sıfatlar ile Mahperi Huand Hatun'un sanduka kitabesinde yer alan sıfatlar arasında bağlantı kurar. Ayrıca Dayfe Hatun'un, I. Alâeddin Keykubad'ın Eyyübî soyundan gelen Melike Adile ile üvey ya da öz kız kardeş olma ihtimali üzerinde

durur. Bu bağlamda, bu görüş de iki kadın arasındaki saltanat çekişmelerini destekler niteliktedir.

Diğer taraftan bahsi geçen *zamanının Zübeyde'si*" ifadesi, Mahperi Huand Hatun'un "*zamanının/çağının Hatice'si ve Meryem'i*" ifadelerine karşı bir cevap niteliğindedir. Ayrıca, şecere olarak daha çok Eyyubî soyunun öncelendiği kitabede, Selçuklu saray soylu kadınlarının kullandığı "*ismetu'd-dunya ve'd-din*" unvanının da kitabede yer almasında, yine Mahperi Huand Hatun'un baniliğini üstlendiği tüm yapılar da yer alan "*safvetü'd-dünyâ ve'd-dîn*" unvanına gönderme vardır. Bu bağlamda bahsi geçen sıfatlar ile Mahperi Huand Hatun'un hem saray kökenli olmaması hem de Melike Adile gibi soylu bir kan taşıyor olmasına hicivci bir göndermede bulunduğu gözlemlenir.

Bunlara ek olarak, her iki kadının adının geçtiği kitabelerden; Melike Adile için kullanılan "*ahiret ve dünyanın hatunu, İslam ve Müslümanların temiz kadını, iki âlemde kadınların hanımı*" ifadesi ile Mahperi Huand Hatun için kullanılan "*dünyada kadınların sultanı*" hem Hıristiyan inancı kapsamında Meryem'e ithaf edilen "*dünya ve cennetin kraliçesi*" hem de İslam inancı kapsamında Kur'an-ı Kerim Ali İmran Suresi 42. ayette de "*...Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve dünya kadınlarına üstün kıldı.*" geçtiği gibi Meryem'e gönderme vardır.

Sonuç olarak; daha çok sanat tarihi çalışması kapsamında ele alınan kitabeler, sadece ait oldukları yapının künye bilgilerini değil, döneminin ve toplumunun sosyal, kültürel ve siyasi ortamı hakkında da bize ipuçları sunar. Çalışma kapsamında ele alınan Mahperi Huand Hatun'un sanduka kitabesi ve çağdaşı diğer kitabelerde bahsi geçen sıfatlar, döneminin sosyal, kültürel ve siyasal ortamının izlerini taşıması bakımından önemlidir.

Çalışma kapsamında ele alınan sıfatlar, sadece kitabeler üzerinden değil, dönemin sanat anlayışı ve yapıtları (mimari, ikona, resim) üzerinden örnekendirilmiştir. Bu bağlamda, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, sanat tarihi kapsamında ele alınan sanat yapıtları, dönemin birçok tarihî gerçeğini anlamamıza yardım etmesi adına da önemli bir yere sahiptir.

#### **Kaynaklar**

Addison, P. M. (2010). *Akathistos Hym to the Mother of God*. Centre for Marian Culture, Rome.

Akşit, A. (2002). Melike-i adiliye kümbetinde selçuklu devri saltanat mücadelesine dair izler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 239-245.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî. (2014). *Bezm u rezm (eğlence ve savaş)* (çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bâkır Şerif el-Kureşî (2014). *Müminlerin annesi Hazret-i Hatice* (Çev.M. Cevher Caduk). İstanbul: Revak Kitabevi.

Bekmez, A. (2016). *Anadolu Selçuklu döneminde kadınların mimari etkinlikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

- Blessing, P. (2014). Women patrons in Medieval Anatolia and a discussion of Mâhbarî Khâtûn's Mosque complex in Kayseri. *Belleten (Türk Tarih Kurumu)*, LXXXVIII (282), 475-516.
- Cahen, C. (2001). *The formation of Turkey. The Seljukid Sultanate of Rûm: eleventh to fourteenth century*. (ed. P.M. Holt). London: Longman.
- Cameron, A. (2000). The early cult of the Virgin. M. Vassilaki (Ed.). *Mother of God Representations of the Virgin in Byzantine Art*, (2-14). Thames & Hudson Ltd. London.
- Cunbur, M. (1996). Selçuklu dönemi kadın hayratı. *Erdem*, 9 (26), 585-620.
- Çam, M. (2019). Huan/Huvant (Hunat) Hatun Vakıfları. *Vakıf Kuran Kadınlar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü & Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi 11 Mayıs 2018, İstanbul. Ankara. 73-84.
- Çayırdağ, M. (1980). Kayseri'nin İncesu ilçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi. *Belleten*, XLIV (174). 271-279.
- Demir, H. (2018). *Bizans resim sanatında Meryem kültü ve müjde sahnesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dertli, G. (2014). *Anadolu Selçuklularında hanedan evlilikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Du Cange (1826). *Histoire de L'Empire de Constantinople Sous Les Empereurs Francais Jusqu'a La Conquete Des Turcs*, (ed. J. A. Buchon), Paris. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2098282.image>
- Durukan, A. (1998). Anadolu Selçuklu sanatında kadın baniler. *Vakıflar Dergisi XXVII*, 15-36.
- Durukan, A. (2019). Anadolu Selçuklularında Vakıf Eserleri Yaptırmış Kadınlar. *Vakıf Kuran Kadınlar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü & Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi 11 Mayıs 2018, Ankara. 21-36.
- Eastmond, A. (2010). Gender and patronage between Christianity and Islam in the thirteenth century. In A. Ödekan (Ed.), *Change in the Byzantine world in the twelfth and thirteenth centuries*, 1. *Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu / First International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium, Vehbi Koç Vakfı*, İstanbul 78-88.
- Edhem, H., E. (1982). *Kayseri şehri*. (haz. K. Göde). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Erdmann K. (1961). *Das Anatolische Des 13. Jahrhunderts*, Berlin.
- Foster, J., M. (2008). *Giving Birth to God: The Virgin Empress Pulcheria and Imitation of Mary in Early Christian Greek and Syriac Traditions*, MA Dissertation, Montreal, Quebec: Concordia University. Erişim Tarihi: 28.04.2020.
- Hacıgökmen, M., A. (2012). I. Alaaddin Keykubat'ın (1220-1237) kayınpederi Kir Fard hakkında bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*. 121-130.
- Hellenkemper, H., ve Hild, F. (2004), *Lykien Und Pamphylien Tabula Imperii Byzantini* 8, Wien: Verlag Der Osterreichischen. Akademie Der Wissenschaften.
- Holum, G. K. (1981). *Theodosian Empresses. Women and imperial dominion in late antiquity*. Berkeley-Los Angeles: University of California Press,
- İbn Bibi. (1996). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name) I*. (çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Kesîr, Ebu "l-Fida" el-Hâfız, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Beyrut 1966.
- Jolly, J. (2012). *Mary is the Model of Christian Discipleship*. Master Thesis, Providence College, Providence.
- Kalas, V. (2008). Antalya'daki Mucizevî Meryem Ana İkonası Akakios Sebaites'in Barnabas ve Sophronios'un Vitası'ndan Bir Kısım. *Taşta Yazılan Zafer. Antalya İçkale Surlarındaki Selçuklu Fetihnamesi*. (ed. Boyraz,R., Dörtlük K., Kahya, T., Varkıvanç, B.). 65-66.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, Ü. (2015). Bir eş olarak Hz. Hatice. *Hazreti Hatice Sempozyumu* (ed. A. Aksu). Sivas. 39-71.
- Kimball, V. M. (2010). *Liturgical Illuminations: Discovering Received Tradition in the Eastern Orthros for Feasts of the Theotokos*, PhD. Thesis, International Marian Research Institute University of Dayton.
- Konyalı, İ., H. (1946). *Alanya (Alâiyye)*. İstanbul: Ayaydın Basımevi.
- Le Connétable Sempad. (1869). *Chronique Du Royaume De La Petite Arménie Par Le Connétable Sempad. Recueil Des Historiens Des Croisades Documents Arméniens, C. I*, (çev. E. Dulaurier), L'Academie Des Inscriptions Et Belles-Lettres, Paris.

- Limberis, V. (1994). *Divine Heiress. The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*. Routledge, London-New York.
- Lloyd, S. ve Rice, D., S. (1989). *Alanya ('Alā'iyya)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Niewöhner, P. (2017). Monasteries. *The archaeology of Byzantine Anatolia from the end of late antiquity until the coming of the Turks*. Oxford: Oxford University Press. 119-128.
- Özcan, Ö., H. (2004). Alanya kalesinde üç Bizans kilisesi. *Sanat Dergisi*, 5, 67-79.
- Palaz, S. (2010). *Alanya İçkale Kilisesi: tarihlendirmesi ve restitüsyonu üzerine bir mimari değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Πεχλιβανίδης, Γιώργος (1989). Αττάλεια και ατταλειώτες. Αθήνα: Ατλαντίς.
- Pehlivanidis, P. Y. (1989). *Antalya ve Antalyalılar*. Atina.
- Peltomaa, L., M. (2011). Epithets of the Theotokos in the Akathistos Hymn. *The Cult of the Mother of God in Byzantium*. (ed. L. Brubaker, M. Cunningham). Surrey-Burlington: Ashgate. 109-116.
- Redford, S. (2013). Paper, Stone, Scissors: Alā'Al-Dīn Kayqubād, İşmat Al-Dünyā Wa'l-dīn and the writing of Seljuk History. *The Seljuks of Anatolia Court and Society in the Medieval Middle East*. (ed. A.C.S. Peacock & S. N. Yıldız). New York: LB.Tauris & Co Ltd. 151-170.
- Rott, H. (1908). *Kleinasiatische Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig.
- Turan, O. (2010). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Turgut, D. (2015). *Mahperi Huand Hatun ve yaptırdığı yapılar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Uzunçarşılı, İ., H. (1984). *Osmanlı Devleti teşkilatına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalman, S. (2017). The 'Dual Identity' of Mahperi Khatun: Piety, Patronage and Marriage across Frontiers in Seljuk Anatolia. *Architecture and Landscape in Medieval Anatolia, 1100-1500*, (ed. Patricia Blessing) Edinburg: Rachel Goshgarian Edinburgh University Press.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hatice>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/zubeyde-bint-cafer>